

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ОСВІТА У ХХІ СТОЛІТТІ: ШЛЯХИ РОЗВИТКУ

Випуск 2

*Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції
“Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті:
соціалізація та соціальна адаптація особистості”,
м. Київ, МАУП, 14 травня 2010 р.*

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2011

Редакційна колегія:

Подолька А. М., д-р юрид. наук — головний редактор

Туриніна О. Л., канд. психол. наук, проф. — відповідальний редактор

Видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”

Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку / МАУП. — К.: ДП “Видавничий дім О-72 “Персонал”, 2010 —

Вип. 2 : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті: соціалізація та соціальна адаптація особистості”, м. Київ, МАУП, 14 трав. 2010 р. / редкол. : А. М. Подолька (голов. ред.), О. Л. Туриніна (відп. ред.). — 2011. — 208 с. : іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику подано статті учасників Міжнародної науково-практичної конференції “Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ ст.: соціалізація та соціальна адаптація особистості”, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — розвитку освіти в Україні. Статті охоплюють широкий діапазон наукових досліджень українських учених.

Для науковців, освітян, державних службовців, політиків, викладачів і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком української освіти.

ББК 74.04(4УКР)я43

- © Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2011
- © ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2011

ЗМІСТ

К. В. Корсак

*Альтруїзм — найвища цінність освіти
і виховання у XXI столітті.....* 5

М. П. Лукашевич

*Соціологія соціальної роботи:
дослідницькі можливості проблем
соціалізації людей з особливими
потребами.....* 11

Ю. М. Сафонов

*Стандартизація освіти як складова
інноваційно-прогресивного впливу
на підготовку студентів фахових
спеціальностей.....* 16

М. І. Рудакевич

*Шляхи та умови розвитку творчого
мислення студентів вищого
навчального закладу.....* 18

К. І. Приходченко

*Шляхи та умови розвитку професійних
якостей педагога.....* 20

Л. Б. Шостак

*Бізнес-освіта в Україні: проблеми
і перспективи розвитку.....* 24

Н. М. Чернуха

*На шляху до толерантності
та взаєморозуміння як пріоритетних
складових соціальної самореалізації
сучасної молоді.....* 30

О. В. Баєва

*Система вищої освіти в США:
державно-громадські засади
управління.....* 34

П. Валла, В. В. Мироненко,

І. Г. Саєвич

Евтифроніка та її завдання..... 39

О. М. Рудакевич

*Студентські дебати як ефективний
засіб формування політичної
культури молоді.....* 43

В. П. Савельєв

*Кризові явища в системі вищої освіти
України та деякі шляхи їх подолання.....* 45

Ф. М. Медвідь

*Сучасний український виховний ідеал
в умовах необхідності зміцнення
національної єдності.....* 51

І. М. Найдьонов

*Інтерактивне навчання в системі
підготовки менеджера освітніх
організацій.....* 56

Т. І. Науменко

*Використання комп'ютера
в дошкільному закладі в період
адаптації дітей раннього віку.....* 61

Л. І. Романовська

*Соціальна робота в Україні в контексті
системного підходу.....* 66

В. В. Шконда

*Синергетика в образовательной
деятельности.....* 72

В. В. Токар

*Ціннісні пріоритети освіти в контексті
посткризової мобілізаційно-інноваційної
моделі співрозвитку України.....* 74

Л. О. Згала-Лозинська

*Особливості активізації процесу
навчання студентів із застосуванням
інтернет-технологій.....* 78

В. А. Гапоненко

*Напрями підвищення рівня викладання
політичної науки в Україні.....* 82

В. М. Колтаков

*Проблема поняттєво-категоріального
апарату в педагогіці розвитку.....* 87

С. В. Капанов

*К вопросу мониторинга здоровья студентов
и ученической молодежи в современных
социокультурных условиях Украины.....* 96

КРИЗОВІ ЯВИЩА В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА ДЕЯКІ ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Освіта у XXI столітті: шляхи розвитку, вип. 2, 2011, 45–50

В останній третині XX — на початку XXI ст. в житті людства відбулися різочі зміни планетарного масштабу. Найважливішими серед них стали, по-перше, небувале пришвидшення динаміки соціальних змін, а по-друге, — перехід людства до так званого неоіндустріального, або інформаційного, суспільства, якому властиві небувале раніше зростання обсягу наукових знань, нарощування стрімкими темпами кількості різноманітної інформації, а також прискорене вдосконалення технологій та інструментарію для їх майже миттєвого розповсюдження в глобалізованому світі. Освіта як соціальний інститут є невід’ємною і необхідною складовою будь-якого соціуму. Тому радикальні трансформації у суспільному розвитку виразно позначилися на стані освіти, передусім вищої.

Становлення неоіндустріального суспільства супроводжується висуванням вищої освіти на чільне місце серед інших факторів цивілізаційного поступу. На Всесвітній конференції ЮНЕСКО (1998 р.) провідною ідеєю більшості доповідей стало твердження, що саме вища школа покликана забезпечити соціокультурний прогрес людства. Конференція відзначила, що ті країни, які не на словах, а дією підтримують вищу школу, насамперед через належне інвестування коштів у її розвиток, забезпечуючи таким чином їй пріоритетне місце серед інших соціальних інститутів, поси-

ли провідні позиції у світовому співтоваристві. Новітній досвід свідчить про постійно зростаючу залежність якості життя конкретного суспільства від якісного рівня освіченості його народонаселення.

У другій половині XX ст. вища освіта, особливо в країнах Північної Америки і Західної Європи, динамічно прогресувала. Так, за статистичними даними ЮНЕСКО, з 1960 по 2008 р. кількість студентів у світі зросла з 12,5 до 111 млн, тобто збільшилася майже у 9 разів. Напередодні третього тисячоліття у ряді розвинених країн були розроблені національні та інтернаціональні програми, в яких були визначені напрями і засоби перетворень та прискореного поступу освіти у XXI ст. Наприклад, у Франції розроблений проект під назвою “Освіта майбутнього”, у Німеччині, відповідно, “Освіта для 2000 року”, в США — “Освіта американців для XXI століття”, в Японії — “Модель освіти для XXI століття” [6].

Функціонування вищої школи в Україні на рубежі XX і XXI ст. проходить під впливом не так новітніх світових тенденцій, як внутрішніх факторів, найвагомішим серед яких є розвал СРСР і перетворення України на окрему державу, що привело до спроб перебудувати вищу школу на національних засадах з одночасним урахуванням передового світового досвіду в царині вищої освіти. Цей процес супроводжується

переглядом стратегічних пріоритетів і ціннісних уявлень, методологічних і методичних засад, уточненням функцій в освітянській галузі. У спадок від СРСР самостійна Україна отримала доволі конкурентоспроможну в світовому контексті систему вищої освіти, яка давала високоякісну фундаментальну та фахову підготовку спеціалістів. Проте, вона була не придатною до роботи в ринкових умовах. Істотними вадами радянської системи вищої освіти були її заідеологізованість, громіздке централізоване управління, бюрократична зарегламентованість вищої школи СРСР. Уніфікованість програмування навчального процесу зумовили її нездатність до оперативної модифікації, якої настійно потребувало життя.

З огляду на нові виклики, що постали в ході трансформації постіндустріального суспільства в неоіндустріальне, кардинально змінилася парадигма вищої освіти. Протягом року зазнають суттєвих змін 5 % теоретичних і 20 % прикладних знань. І темпи цього процесу постійно зростають. За цих обставин для підтримування на належному рівні фахової кваліфікації спеціалістів пріоритетного значення набуває неперервна самоосвіта (*Life long learning*), яка має за мету самовдосконалення людини, з тим, щоб вона могла продуктивно діяти, творити як в штатних, так і в позаштатних професійних ситуаціях. Такі психологічні риси фахівця з вищою освітою, як готовність до постійної самоосвіти, здатність у короткий термін пристосовуватися до швидкоплинних змін в умовах життєдіяльності, вміння самотужки знаходити творче розв'язання нестандартних професійних проблем, тепер стають ключовими. Нині вища освіта стала необхідною для кожної сучасної людини.

Якісний рівень вищої освіти конкурентної країни насамперед визначається обсягами фінансової підтримки її з боку держави. Країни, що перебувають се-

ред світових лідерів, вступивши у добу неоіндустріалізму, постійно посилюють грошово-матеріальну допомогу вищій школі. Доцільність такої стратегії в царині вищої освіти свого часу гранично чітко роз'яснив тогочасний президент США Рональд Рейган, він наголошував: "Ми даємо багато грошей університетам не тому, що багаті, але ми багаті тому, що даємо гроші університетам" [6]. В Україні функціонування вищої освіти в перші 18 років незалежності відбувалось за умов перманентної соціально-економічної кризи. Це не могло не позначитись на обсягах фінансування освіти і науки. І хоч ст. 57 Закону України "Про освіту" зобов'язує інвестувати в освіту не менше 10 % ВВП, насправді протягом 1992–2009 рр. реально виділялися кошти лише в проміжку від 3,5 % до 5,5 % ВВП, що задовольняло тільки 1/3 від наймінімальніших потреб освітньої галузі. Хронічне недофінансування спричинило спочатку стагнацію, а невдовзі й деградацію вітчизняної освіти. Ми поділяємо точку зору, висловлену на шпальтах газети "День" першим проректором Національного гірничого університету (м. Дніпропетровськ) П. Пиловим, про те, що "якість вузівської освіти, як і науки, прямо залежить від фінансування вишів. Про яку інтеграцію освіти з наукою може йтися, коли наша наука отримує копійки, а фінансування бракує навіть на зарплату" [10, 6]. Від себе додамо, що на 2009 р. на вищу школу планувалось виділити 11,2 млрд грн бюджетних коштів, що в розрахунку на одного студента становить в середньому 480 дол. США на рік. Для порівняння наведемо витрати на навчання одного студента у провідних університетах США. Вони становлять на рік у середньому від 35 до 40 тис. дол., а в другорядних ВНЗ не менше 20 тис. дол. на рік. Коментарі зайві. Зауважимо лише одне: за умов наявного фінансування досягти бодай найнижчого рівня освіти європейського ґатунку видається при-

марною мрією, а тим більше завершити не формально-адміністративну, а реальну адаптацію вітчизняної вищої освіти до вимог і критеріїв Болонської системи, заплановану на 2010 р., є, очевидно, нездійсненним завданням.

Констатація кризового стану вищої освіти України стала загальним місцем численних публікацій, в яких подаються результати соціологічних, філософських, психолого-педагогічних, політологічних студій в галузі вищої освіти і вищої школи в Україні [2; 3; 4; 7]. Одні автори нарікають на бюрократизацію і формалізацію впровадження європейських освітніх стандартів, інші — на брак належного фінансування, ще деякі вважають головною перешкодою на шляху реформ недосконале законодавство, а дехто прямо висловлює думку, що перебудова вітчизняної вищої освіти на засадах Болонської декларації може взагалі спричинити знищення національної вищої освіти. Так, харківський соціолог С. М. Вакуленко доходить висновку, що особливих стимулів, в тому числі матеріальних, “до реалізації вимог Болонської декларації, крім адміністративного тиску, в більшості вищих навчальних закладів немає” [2, 50]. Ректор Національного університету “Острозька академія” І. Пасічник зазначає: “Захопившись Болонською системою, ми й так уже втратили багато. Штучне її подальше перенесення у нашу систему освіти може призвести до її руйнації” [10, 6]. На думку дніпропетровських науковців М. Ф. Макаря та А. М. Малівського, Болонський процес загалом не виходить за межі усталеної парадигми освіти доби індустріального європейського суспільства, а його впровадження сприяє подальшому продукуванню “одномірної людини”, функціонера з дещо модифікованими здібностями, сутність яких полягає у здатності до “перезавантаження” та “перепрограмування” в разі потреби адаптуватися до нових умов праці [7, 221]. Автори наголошують, що

теоретичні засади педагогіки Болонського стибу ігнорують особисту самовизначеність, творчу самодіяльність та етичну самоцінність людської істоти. Це знайшло своє відображення у “Галузевих стандартах вищої освіти України”, в яких чітко простежується “операційно-технологічне” ставлення до соціально-гуманітарних дисциплін, підхід до них з позицій на кшталт теорії інформатики. Даний підхід до розробки галузевого стандарту вищої освіти зазначені науковці вважають яскравим прикладом кризи національної системи освіти [7, 222].

Якими ж можуть бути виходи з цієї, здавалося б, безвихідної ситуації? Їх є принаймні два: або різке збільшення фінансування вищої освіти, що в кризових умовах є доволі проблематичним, або ж швидке зменшення кількості студентів у ВНЗ, що, по-перше, неминуче породить нестачу спеціалістів на ринку праці (вже й тепер повсякчас лунають скарги на брак інженерно-технічних кадрів у різних галузях виробництва), а по-друге, зробить вищу освіту практично недоступною для більшості молодих громадян України. Відомо, що Канада має майже на 15 млн населення менше, ніж Україна. Проте там не скорочують кількість студентів і не закривають ВНЗ, а, навпаки, намагаються якомога більше залучити як своїх, так й іноземних студентів до навчання. Тож бачимо, що вирішувати проблему нестачі абітурієнтів потрібно не скороченням держзамовлення, а насамперед шляхом залучення до навчання в Україні значної кількості іноземних студентів. Для них привабливою стороною здобування освіти на наших теренах має бути більш низька оплата за навчання порівняно із західними ВНЗ, що, до речі, масово приваблює до навчання у ВНЗ Канади громадян Великої Британії, США, Франції та інших країн світу. Це дасть змогу певною мірою поліпшити і фінансовий стан українських університетів та ака-

демій. Прикладом цього може служити діяльність МАУП по залученню тисяч іноземних студентів з 25 країн світу до навчання не тільки в Україні, а й за її межами, у 16 зарубіжних підрозділах Академії [9, 2].

У травні 2009 р. на базі МАУП відбулася Міжнародна науково-практична конференція “Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ ст.: інтеграція, творчість, інновації”. З програмною доповіддю на пленарному засіданні цієї конференції виступив проректор з наукової роботи МАУП, професор М. Головатий. Він слушно наголосив, що основні пріоритети мають надаватися вітчизняним національним особливостям в освітній галузі [5]. Для успішної перебудови вищої освіти України, відповідно до новітніх викликів і вимог, принципове значення має насамперед не техніко-технологічне забезпечення навчального процесу і не експериментування з різного роду інноваціями, а забезпечення людиноцентричності в освіті. Це означає надання пріоритету духовному вдосконаленню особистості в ході навчання і виховання.

Нині все більша кількість людей на планеті починає усвідомлювати, що саме надмірність і надзвичайне прискорення темпів матеріального прогресу динамічно наближають людство до глобального потрясіння. У цьому зв'язку на чільне місце в освіті загалом і вищій школі зокрема виходить не підготовка високоякісного фахівця-функціонера (як би це не було вигідно з точки зору виключно економічної ефективності), а духовне оновлення особистості на засадах споконвічних мудрих традицій людяності та сакральності життя в усіх його проявах.

З огляду на зазначене, можна зробити такі висновки:

1. Освітньо-наукова діяльність національної вищої школи у ХХІ ст., щоб стати ефективною, має спрямовуватись на розв'язання глобальних і локальних

проблем людства; з цією метою слід забезпечити цільний взаємозв'язок розвитку вищої освіти України із загальноцивілізаційними та культуротворчими процесами людства; зокрема, це потребує виведення фундаментальних, науково-теоретичних і прикладних досліджень на належний рівень, здатний забезпечити науково обґрунтовані відповіді на гострі виклики ХХІ ст.

2. Для успішної реалізації означених у першому пункті завдань слід насамперед домогтися не формального, а дієвого, практичного поєднання освіти і науки, інтеграції навчання та науково-дослідної роботи, співпраці вчених-теоретиків з досвідченими практиками.

3. Потрібно забезпечити безперервний зв'язок навчання з практиками — науково-дослідною, педагогічною, виробничою; перетворення навчання і практичної підготовки на цілісний, послідовний і безперервний процес з метою отримання необхідного обсягу як теоретичних знань, так і практичного досвіду та вмінь відповідно до різних освітньо-кваліфікаційних рівнів; така інтеграція теоретичної і практичної підготовки дасть змогу майбутньому спеціалісту впевнено почуватися на вітчизняному та зарубіжних ринках праці.

4. Поєднуючи навчання з практикою, не слід забувати, що освіта має завжди випереджати практику і суспільний розвиток у цілому; тому одним з провідних завдань вітчизняної соціології освіти є не стільки інтегральне узагальнення фактичного стану сучасної освіти і вищої школи, скільки прогнозування на основі кваліфікованої аналітики провідних світових тенденцій у галузі освіти та перспектив розвитку вищої школи у ХХІ ст.

5. Одним з головних завдань реформування вищої освіти України є впровадження полікультурної освіти, покликаной забезпечити крос-культурну грамотність майбутніх спеціалістів; крос-культурна грамотність передба-

чає розуміння культури інших народів і толерантне ставлення до відмінностей у релігійних та ідеологічних поглядах, до різноманітних культурних традицій; усе це має поєднуватись з напрацюванням вмінь знаходити те, що є спільним і що може бути використано для єднання людей різних культур, розвитком навичок ефективно розв'язувати конфлікти, а також виховувати готовність вести продуктивний діалог з представниками інших культур та етносів.

Введення полікультурного змісту до програм гуманітарної складової вітчизняної вищої освіти сприятиме належній підготовці студентської молоді до життєдіяльності у мультикультурному європейському просторі.

6. Системне поширення і вдосконалення багаторівневої освіти шляхом поєднання загальної, спеціальної середньої і вищої освіти (молодший спеціаліст—бакалавр—спеціаліст—магістр—доктор наук) має здійснюватись у поєднанні з впровадженням дистанційних форм освіти з використанням мультимедійних технологій (Інтернет, теленавчання, кейс-методів, ділові і рольові ігри тощо); дистанційна освіта дає змогу залучити до числа студентів багатьох людей з обмеженими можливостями.

7. Щоб зробити вітчизняну вищу освіту конкурентоспроможною на європейському та інших зарубіжних ринках освіти, слід організувати (можливо, спільно з іноземними вузами-партнерами) підготовку магістрів за програмами на зразок МВА з отриманням випускниками двох дипломів, домовитись із зарубіжними партнерами про стажування студентів у компаніях за обраним фахом; успішна реалізація цього напрямку вдосконалення вищої освіти потребує вивчення на молодших курсах іноземних мов з використанням інтенсивних методик. Вирішення цих завдань передбачає також диверсифікацію навчальних програм, головним критерієм якої є попит ринку на фахівців відповідного

профілю. Прикладами вже розроблених і діючих програм у цьому плані можуть слугувати українсько-канадська програма *CTPL* “Торгова політика і комерційна дипломатія” (дистанційна форма навчання), або ж українсько-німецька сертифікована магістерська програма “Міжнародна економіка”, які активно використовуються для підготовки кваліфікованих фахівців у системі МАУП.

8. Орієнтація вищої освіти на компетенції, тобто на створення умов для розвитку кожним студентом (на основі здібностей і мотивів) власного діапазону особистих і професійних якостей; така орієнтація стає дієвим запобіжником виникнення в процесі професійної реалізації соціально-психологічних станів, які визначаються як “професійна нудьга”.

9. Враховуючи обставину, що вітчизняна вища освіта перебуває у перманентній кризі, одним з проявів якої є прогресуюче скорочення кількості абітурієнтів, доцільно в стислі терміни створити необхідні передумови для значного збільшення притоку іноземних студентів до вітчизняних ВНЗ.

Література

1. *Арапова І. П.* Конкурентоздатність держави та сучасна освіта для дорослих / І. П. Арапова, С. М. Арапов, М. О. Соляніченко // Вища освіта України. — Додаток 3. Т. I (8) — 2008 р. — Тематич. вип. “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. — С. 6–10.
2. *Вакуленко С. М.* Реформування вищої освіти в Україні в контексті Болонського процесу: перші підсумки // Вища освіта України. — Додаток 3. Т. I (8). — 2008 р. — Тематич. вип. “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. — С. 42–50.
3. *Гадяцький В. І.* Критичний погляд на пропозиції змін до Закону “Про вищу

- освіту”: Болонський процес чи сицилійський тупик? // Вища освіта України. — Додаток З. Т. І (8). — 2008 р. — Тематич. вип. “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. — С. 56–62.
4. *Глазунов С. В.* Методологічні аспекти сучасного викладання та навчання у вищій школі // Вісн. Дніпропетр. ун-ту: Філософія. Соціологія. Політологія. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. — Вип. 17. — С. 411–418.
 5. *Головатий М.* Наукові кроки Академії // Персонал Плюс. — 2009. — 10–16 черв.
 6. *Голос України.* — 1992. — 2 січ.
 7. *Макарець М. Ф.* Гуманістична інтенція філософії та “Болонський процес” / М. Ф. Макарець, А. М. Малівський // Вісн. Дніпропетр. ун-ту: Філософія. Соціологія. Політологія. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. — Вип. 17. — С. 220–224.
 8. *Малькова З.* Развитие образования в мире. На каком мы месте? // Коммунист. — 1991. — № 8. — С. 99–100.
 9. *Прокопенко С.* МАУП: 20 років стабільного розвитку і визнання // Персонал Плюс. — 2009. — 25–31 берез.
 10. *Яка нам потрібна освіта?* // День. — 2009. — 11 черв.